

Dorota KULIK-NOWAK
mgr, Uniwersytet Opolski

Rozwój zainteresowań a wspierająca rola rodzica na etapie edukacji wczesnoszkolnej

Słowa kluczowe: rozwój zainteresowań, zajęcia pozalekcyjne, wspierająca postawa rodzica, edukacja wczesnoszkolna.

Wstęp

Czasy obecnej „kultury instant” obejmują dynamiczny proces zmian, w dobie których odbywa się ciągle kreowanie i manifestowanie ludzi sukcesu, np. w sporcie, muzyce, aktorstwie lub show-biznesie. Już na etapie edukacji wczesnoszkolnej obserwujemy trend przyjmowania przez rodziców i różne placówki, w tym oświatowe publiczne i niepubliczne, dogmatu wychowania młodego człowieka do sukcesu, gdyż sukces dziecka staje się sukcesem wychowawczym rodziców, a sukces wychowanka/ucznia przekłada się na pozycję placówki – szkoły – w rankingach. Jednakże nie zapominajmy, że każde dziecko jest inne, co wynika z uwarunkowań jego rozwoju fizycznego, psychicznego oraz indywidualnych zdolności i zainteresowań. Pewne potrzeby rozwoju są wspólne dla wszystkich dzieci, zwłaszcza potrzeba ciekawości poznawczej. Ich właściwe rozpoznanie oraz mądre wspieranie, przede wszystkim przez środowisko rodzinne, a następnie szkolne, warunkuje optymalny rozwój dziecka i ukształtowanie jego zdolności i zainteresowań, adekwatnie do indywidualnych możliwości. Dzieci, które rozpoczynają edukację wczesnoszkolną w wieku 6 lub 7 lat, są pełne aktywności i zaciekawienia szkołą, przedmiotami, nowymi informacjami. Szkoła staje się dla nich miejscem, które umożliwia im wszechstronny rozwój, przy czym „zainteresowania dziecka rozwijają się w ramach szkoły, lecz mają swój początek w kręgu rodzinnym”¹.

¹ D.E. Super, *Psychologia zainteresowań*, Warszawa 1972, s. 204.

Zadaniem rodziny jest nie tylko zabezpieczenie potrzeb materialnych dziecka, ale również zapewnienie odpowiedniej ilości i jakości bodźców rozwojowych, obrazowanie prawidłowych postaw rodzicielskich obejmujących spójny system zasad i reguł, który warunkuje wychowanie w atmosferze poprawnego klimatu emocjonalnego. Warto zatem zastanowić się, w jaki sposób rodzice mogą mądrze wspierać rozwój zainteresowań, zdolności i talentów dziecka, aby mogło ono osiągnąć sukces.

Już na etapie edukacji przedszkolnej, a następnie wczesnoszkolnej rodzice zaczynają poszukiwania odpowiedniej ilości i jakości bodźców rozwojowych dla swego dziecka poza enklawą rodzinną. Odpowiedzią na poszukiwania rodziców stają się oferowane na danym rynku zajęcia dodatkowe, pozalekcyjne, wypełniające tzw. czas wolny dziecka np. nauką baletu czy języka obcego.

Rodzina ma sposobność obserwowania zdolności dziecka do czynności, w których bierze ono udział, i zainteresowań, jakie tym czynnościom okazuje. Rodzice mogą więc pomagać mu w ocenie własnych wysiłków, odpowiednio do jego wieku i doświadczenia. Mogą chwalić sukcesy dziecka, jeśli są zasłużone, dopomagać w rozumieniu niepowodzeń, rozwijać rodzące się zainteresowania, ułatwiając zrozumienie, dokąd mogą one doprowadzić².

W literaturze przedmiotu istnieje wiele definicji terminu *zainteresowania*. W. Kantor i P. Kulak stwierdzają, że „zainteresowanie jest aktywnością, czyli procesem dynamicznym, których stroną emocjonalną skierowaną jest ku badanym przedmiotom”³. Według A. Guryckiej⁴ zainteresowanie jest to właściwość psychiczna przybierająca postać ukierunkowanej aktywności poznawczej o określonym nasileniu, przejawiająca się w wybiórczym stosunku do otaczających zjawisk. Wspomniana Autorka dokonała podziału czynników oddziałujących na rozwój zainteresowań dziecka, wyróżniając czynniki biogenetyczne, tj. wiek, płeć, zdolność i rozwój fizyczny, oraz czynniki społeczno-kulturowe, tj. środowisko społeczne, pozycja społeczno-ekonomiczna, program i metody szkolnego nauczania⁵.

Z kolei D. Super do czynników tych zalicza „rodzinę, środowisko, poziom społeczno-ekonomiczny, charakter rodziców, dziedziczność, płeć, uzdolnienia, dojrzałość fizyczną, wartości, aprobatę otoczenia, traumatyzujące przeżycia w dzieciństwie i w okresie dorastania, identyfikacje, skłonności społeczne oraz sposoby przystosowania i przyjmowania ról zawodowych”⁶. Natomiast D. Niki-

² Tamże, s. 205.

³ W. Kantor, P. Kulak, *Rozwijanie zainteresowań dzieci w wieku 3–5 lat w rodzinie i przedszkolu*, [w:] *Rozwijanie zainteresowań i uzdolnień dzieci, młodzieży oraz osób dorosłych w wymiarze teoretyczno-praktycznym*, red. W. Kudyba, B. Lisowska, I. Bugajska-Bigos, Nowy Sącz 2015, s. 139.

⁴ A. Gurycka, *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, Warszawa 1989, s. 12.

⁵ Tamże, s. 115.

⁶ D.E. Super, dz. cyt., s. 158.

tenko⁷ pisze, że „zainteresowania, podobnie jak uzdolnienia, w sposób dalece istotny budują świadomość dziecka na temat perspektyw życiowych [...] kształtują wszystkie sfery rozwoju dziecka. Można też przyjąć, że są zwierciadłem pracy szkoły i funkcji rodziny”.

Obecnie na etapie edukacji wczesnoszkolnej i szkolnej dostrzegalne jest na rynkach lokalnych bogactwo oferowanych zajęć pozalekcyjnych dla dzieci, a zwłaszcza płatnych, głównie w miesiącach wrzesień–październik każdego roku szkolnego. Są one podejmowane w czasie wolnym dziecka, po zakończeniu jego obowiązkowych zajęć lekcyjnych i mogą przyjmować dwie różne formy. Pierwszą stanowią zajęcia będące formą aktywności dodatkowej nieodpłatnej, oferowanej przez daną szkołę i jej pracowników. Zajęcia te są prowadzone dla uczniów chętnych i zainteresowanych danymi treściami lub też pełnią funkcję zajęć korygujących braki w programie nauczania (zajęcia wyrównawcze). Stanowią one element systemu dydaktyczno-wychowawczego szkoły. Drugą formą są zajęcia dodatkowe odpłatne, które mogą być również realizowane na terenie danej szkoły lub też poza nią, ale tylko przez osoby lub instytucje zewnętrzne, niereprezentujące w żaden sposób szkoły, do której dziecko uczęszcza w celu realizacji obowiązku szkolnego. W tym przypadku szkoła pełni funkcję wynajemcy sal.

Zdaniem J. Węgrzynowicza, zajęcia pozalekcyjne są to zajęcia, organizowane, przy czynnym udziale uczestników, przez szkołę, instytucje zewnątrzszkolne, wybrane przez nich dla spędzenia czasu wolnego, przynoszące wypoczynek i rozrywkę, kształtujące i doskonalące wewnętrznie, dające okazję do społecznego działania, a równocześnie uczące samodzielnego gospodarowania czasem pozostającym po wypełnieniu obowiązków związanych z lekcjami, i innych⁸.

Obserwując obecnie rosnący trend i celowość zainteresowania wśród rodziców i ich dzieci zajęciami pozalekcyjnymi na etapie edukacji wczesnoszkolnej – jako aktywnej formy wspierania rozwoju dziecka – postanowiono w tym kierunku przeprowadzić badania pilotażowe, których wyniki przedstawiono poniżej.

Metodologiczne podstawy badań własnych

W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety zawierający 14 pytań (zamkniętych i otwartych). Badania przeprowadzono w miesiącach kwiecień–maj 2018 roku. Objęto nimi rodziców Szkoły Podstawowej nr 9 w Opolu. Dobór próby był celowo-losowy, obiekt badań stanowili rodzice, których dzieci uczęszczały do klas 1–3. Grupę badawczą stanowiło 102 rodziców, których dziecko lub dzieci były aktywnymi uczestnikami w zakresie realizacji treści edukacji wczesnosz-

⁷ D. Nikitenko, *Zainteresowania dzieci w młodszym wieku szkolnym na przykładzie wybranych szkół gminnych*, „Studia Pedagogiczne” 2014, t. 23, s. 176.

⁸ J. Węgrzynowicz, *Zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne*, Warszawa 1971, s. 56.

kolnej. Przeprowadzone badania miały charakter pilotażowy i obejmowały wiele aspektów:

1. Podjęto próbę oceny zjawiska uczestnictwa dzieci klas 1–3 w zajęciach dodatkowych pozalekcyjnych niepłatnych, organizowanych przez szkołę, oraz w zajęciach dodatkowych pozalekcyjnych płatnych, prowadzonych przez placówki zewnętrzne na terenie szkoły lub poza nią.
2. Określono, które z zajęć dodatkowych pozalekcyjnych oferowanych przez szkołę i placówki zewnętrzne cieszą się największym zainteresowaniem wśród dzieci badanych rodziców.
3. Określono celowości udziału dzieci w zajęciach pozalekcyjnych opłacanych przez rodziców.
4. Określono miarę czasu wolnego poświęcanego przez dziecko na realizację zajęć dodatkowych pozalekcyjnych.
5. Dokonano oceny postaw i zachowań rodziców w zakresie poświęcanej uwagi dziecku np. w odrabianiu prac domowych czy wspólnym spędzaniu czasu.

Diagnoza i analiza badań przeprowadzona została w odniesieniu do dwóch elementów postaw rodzica, określonych za M.B. Smithem⁹ – afektywnego i behawioralnego. Składnik afektywny został zinterpretowany jako odczucia i nastawienie rodziców względem uczestnictwa dziecka w zajęciach dodatkowych, z kolei składnik behawioralny zidentyfikowano jako podejmowane przez rodzica działania obrazujące jego postawę wspierającą rozwój dziecka.

Analiza i wyniki badań

W przeprowadzonym badaniu wzięło łącznie udział 102 rodziców-respondentów, w tym 84 kobiety i 18 mężczyzn. Próbę badawczą tworzyli wyłącznie rodzice uczniów nauczania początkowego klas 1–3. Wszyscy ankietowani reprezentowali środowisko miasta Opole.

Uzyskane wyniki przedstawiają złożony obraz – co ilustruje tabela 1. Wskazują one, iż zajęcia dodatkowe pozalekcyjne płatne cieszą się większym zainteresowaniem wśród dzieci badanych respondentów (67,6%), w porównaniu do zajęć pozalekcyjnych prowadzonych przez szkołę (45,1%), co może wynikać z atrakcyjności form, dostępności oraz indywidualnych potrzeb rozwojowych dziecka.

Uzyskane dane w pełni korelują z wynikami zamieszczonymi przez CBOS w raporcie *Wydatki rodziców na edukację dzieci w roku szkolnym 2016/2017*¹⁰. W raporcie czytamy, że „obecnie aż 61% rodziców mających dzieci w wieku

⁹ M.B. Smith, *The Personal Setting of Public Opinions*, [za:] S. Nowak, *Teorie postaw*, Warszawa 1973, s. 21.

¹⁰ CBOS, *Raport „Wydatki rodziców na edukację dzieci w roku szkolnym 2016/2017”*, Warszawa 2016.

szkolnym deklaruje, iż przynajmniej jedno z nich uczęszcza lub będzie uczęszczać na płatne zajęcia dodatkowe (w szkole lub poza nią)¹¹.

Tabela 1. Deklarowane przez rodziców uczestnictwo ich dzieci w zajęciach pozalekcyjnych szkolnych i pozaszkolnych.

Deklarowane uczestnictwo	Uczestnictwo dzieci w zajęciach pozalekcyjnych			
	prowadzonych przez szkołę (zajęcia nieodpłatne)		prowadzonych przez instytucje pozaszkolne (zajęcia odpłatne)	
	n	%	n	%
Tak	46	45,1%	69	67,6 %
Nie	56	54,9%	33	32,4 %

Źródło: opracowanie własne¹².

Niewątpliwie jednym z czynników mających wpływ na ten efekt jest czynnik społeczno-kulturowy, w przypadku prezentowanego badania – wykształcenie rodziców i wynikający z tego faktu status socjoekonomiczny rodziny. Wszyscy (100%) badani rodzice z wykształceniem wyższym wskazali na uczestnictwo ich syna lub córki w dodatkowych zajęciach pozalekcyjnych, w tym w zajęciach płatnych – aż 92% badanych, w zajęciach oferowanych przez szkołę – 55%.

Wynik znajduje potwierdzenie w badaniach CBOS. Zgodnie z analizowanym raportem zajęcia dodatkowe finansuje swoim dzieciom zdecydowana większość (93%) rodziców z wyższym wykształceniem. Spośród rodziców z wykształceniem średnim decyduje się na to nieco ponad połowa (59%), a spośród tych z wykształceniem zasadniczym zawodowym – mniej niż co trzeci (28%), w gronie zaś rodziców z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym – 21%¹³.

Zajęcia pozalekcyjne pełnią istotną rolę w procesie kształcenia i wychowania dzieci, ponieważ nie tylko wypełniają czas wolny dziecka, ale również przyczyniają się do rozwijania i pogłębiania zainteresowań młodego człowieka, wspomagając tym samym prawidłowy proces jego rozwoju psychicznego oraz intelektualnego. S. Czajkowski¹⁴ definiuje czas wolny jako dobro społeczne, wypracowane przez jednostkę i społeczeństwo dla regeneracji sił fizycznych i psychicznych po pracy zawodowej bądź nauce, dla rozwijania indywidualnych zamiłowań i zainteresowań, zapewnienia kulturalnego wypoczynku i kształtowania bogatszej osobowości jednostki.

Przygotowanie dzieci do racjonalnego wykorzystania i dysponowania czasem wolnym w decydującym stopniu zależy od środowiska rodzinnego. Szcze-

¹¹ Tamże.

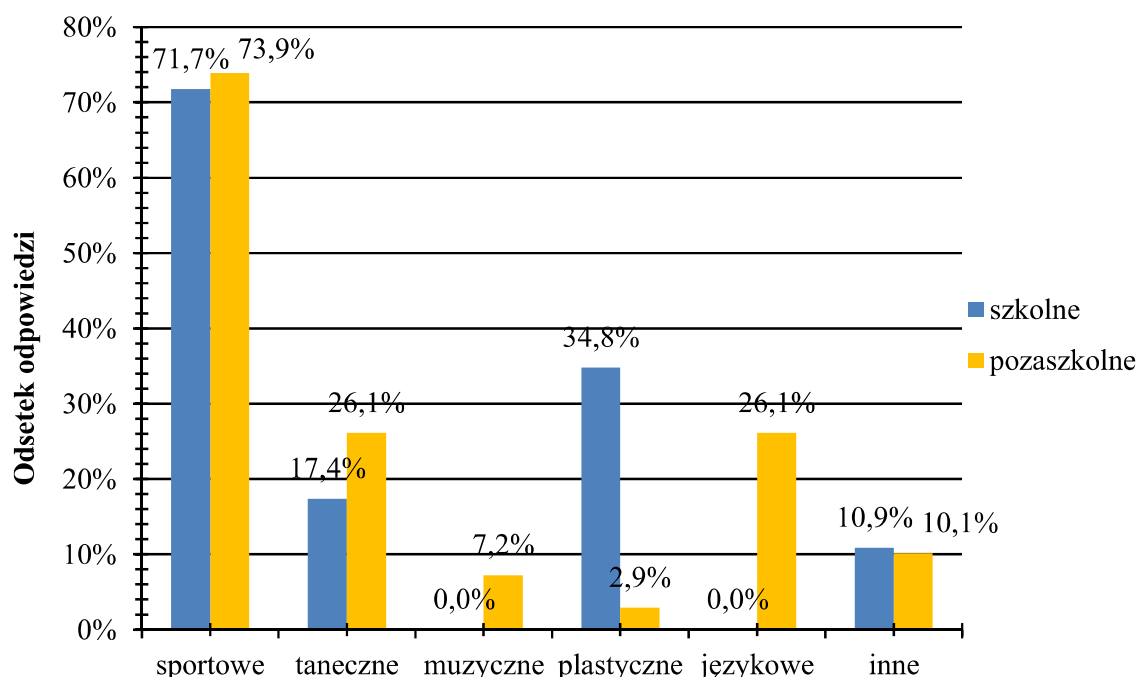
¹² Przedstawione wyniki nie będą się sumowały do 100% z uwagi na możliwość uczestnictwa dziecka w obu typach zajęć pozalekcyjnych jednocześnie.

¹³ CBOS, dz. cyt., s. 7.

¹⁴ S. Czajkowski, *Pozaszkolna praca opiekuńczo-wychowawcza*, Warszawa 1970, s. 41.

gólny wpływ na kulturę czasu wolnego mają właśnie rodzice. Im wyższy poziom kultury rodziców, czy poziom ich wykształcenia, tym wyższa kultura spędzania czasu wolnego ich dzieci¹⁵.

Analizując rodzaj zajęć, których uczestnikami były dzieci badanych rodziców, zauważamy, że największą popularnością w obu typach zajęć pozalekcyjnych, zarówno niepłatnych – szkolnych – jak i płatnych, cieszą się zajęcia sportowe (powyżej 70%), co obrazuje wykres 1. Zjawisko to nie jest zaskoczeniem, gdyż dzieci w tym wieku są bardzo aktywne fizycznie, co wynika z ich naturalnej potrzeby ruchu i zabawy. W kontekście zainteresowań ważne jest, jakie formy aktywności dzieci przenoszą ze szkoły na aktywność w czasie wolnym i jakie jej rodzaje podejmują samodzielnie.

Wykres 1. Porównanie udziału uczniów klas 1–3 w zajęciach dodatkowych pozalekcyjnych prowadzonych przez szkołę (zajęcia niepłatne) i placówki pozaszkolne (płatne)

Źródło: opracowanie własne¹⁶.

Aktywność fizyczna, która wiąże się z rekreacją, ma wpływ na samopoczucie i kreatywną postawę wobec własnych dokonań, głównie w odniesieniu do jakości życia. Nieuprawianie sportu w młodszym wieku szkolnym prowadzi do bardzo wielu zaniedbań i zaburzeń rozwoju dziecka, zarówno zdrowia fizycznego, jak i psychicznego¹⁷. Warto zaznaczyć, że wskazane przez respondentów zajęcia

¹⁵ M. Grabałowska, *Czas wolny uczniów klas młodszych a środowisko rodzinne*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2007, nr 3, s. 48.

¹⁶ Przedstawione wyniki nie będą się sumowały do 100% z uwagi na możliwość uczestnictwa dziecka w obu typach zajęć pozalekcyjnych jednocześnie.

¹⁷ D. Nikitenko, dz. cyt., s. 190–191.

sportowe obejmowały głównie piłkę nożną, następnie siatkówkę, naukę gry w tenisa, pływanie, sztuki walki (judo, karate). Uzyskany obraz badań jest spójny z wynikami opracowanymi przez CBOS, gdzie czytamy, iż „w roku szkolnym 2016/2017 zajęcia sportowe po raz pierwszy stały się najpopularniejszymi dodatkowymi płatnymi zajęciami, na których opłacanie zdecydowali się rodzice uczniów szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych”¹⁸.

Analizując powyższy wykres, widzimy, że wśród zajęć płatnych na drugiej pozycji znajdują się zajęcia taneczne i zajęcia umożliwiające naukę języka obcego (26,1%), zaś najmniejszym zainteresowaniem cieszą się zajęcia plastyczne (zaledwie 2,9%). Rozpatrując z kolei uczestnictwo dzieci klas 1–3 w zajęciach dodatkowych pozalekcyjnych, prowadzonych przez szkołę, zauważamy, że wyniki te kształtują się odmiennie. Na drugiej pozycji są zajęcia plastyczne (35,2%), co może wynikać z faktu, iż jest to jedna z najczęstszych form zajęć dodatkowych prowadzonych przez szkoły dla uczniów objętych edukacją wczesnoszkolną. Nauczyciel, stosując różne techniki plastyczne, umożliwia ekspresyjny rozwój kreatywności twórczej dziecka, zachęcając do aktywnego uczestnictwa.

J. Strelau i D. Doliński¹⁹ wskazują, że dzięki pracom plastycznym dzieci mogą rozwijać inteligencję emocjonalną, jak również postawę twórczą, kulturę estetyczną, wrażliwość na otaczający świat, rozszerzając w ten sposób stale swoje zainteresowania. Z kolei zajęcia językowe (nauka języka obcego) oraz muzyczne (nauka gry na instrumencie lub śpiewu) mają 0% wskazań, co wynika z faktu, iż takie zajęcia dla klas 1–3 nie były prowadzone na terenie badanej szkoły. Jako zajęcia inne prowadzone przez szkołę rodzice wskazywali zajęcia wyrównawcze, korekcyjno-kompensacyjne, teatralne, i stanowiły one 10,9%. Z kolei w przypadku zajęć dodatkowych płatnych były to szachy, zuchy, oraz zajęcia korekcyjne wad postawy (10,1% wskazań).

W kolejnym pytaniu poproszono respondentów o wskazanie – ich zdaniem – zasadności uczestnictwa dziecka w zajęciach płatnych pozalekcyjnych oraz przyporządkowanie rangi dla poszczególnych wskazań – od 1 do 5, gdzie cyfra 1 miała najwyższą rangę. Udzielone przez badanych odpowiedzi uporządkowano według poniższych wag:

- 1) waga 2,17 – sprawiają dziecku przyjemność,
- 2) waga 2,53 – umożliwiają odkrywanie, rozwój pasji i zainteresowań dziecka,
- 3) waga 3,13 – wzmacniają poczucie wartości,
- 4) waga 3,35 – umożliwiają indywidualny rozwój i lepszy start na przyszłość w danej dziedzinie,
- 5) waga 3,82 – inne.

Najwyższą rangę wskazań z punktu widzenia rodziców uzyskała odpowiedź informująca, że wybrane zajęcia sprawiają dziecku przede wszystkim przyjemność (2,17 waga), co motywuje i zachęca dzieci do dalszego w nich uczestnictwa.

¹⁸ CBOS, dz. cyt., s. 1, 9–10.

¹⁹ J. Strelau, D. Doliński, *Psychologia*, t.1, Gdańsk 2008, s. 818.

Jako inne uzasadnienie (waga 3,82) badani wskazywali, że pozwalają na rozładowanie energii dzieci i są dobre dla zdrowia, zwłaszcza dla prawidłowej postawy ciała – kręgosłupa.

Analizując kolejne pytanie, dlaczego dzieci nie uczestniczą w zajęciach dodatkowych pozalekcyjnych prowadzonych przez szkołę, największą ilość wskazań respondenci przypisali informacji odnoszącej się do braku zainteresowania ze strony ich dzieci tą formą spędzania wolnego czasu (46,4%). Może wynikać to z faktu, iż zajęcia te nie są atrakcyjne dla nich np. z uwagi na sposób prowadzenia, co potwierdzałaby druga pozycja najczęściej zaznaczanych odpowiedzi przez rodziców, iż zajęcia nie spełniają naszych oczekiwań (19,6%) i nie umożliwiają w pełni rozwoju dziecka w danej dziedzinie (16,0%).

S. Turowski²⁰ podkreśla, że szkoła, w której prowadzi się dużo ciekawych zajęć pozalekcyjnych, jest lubiana przez uczniów. Placówkę taką wysoko ocenia środowisko lokalne, a przede wszystkim środowisko rodziców. Dzieci wyjeżdżają na konkursy, na interesujące imprezy, odbywają niekiedy bardzo dalekie podróże po Polsce bądź goszczą w innych krajach. Lepiej dają sobie radę w dalszej nauce. Zatem pozalekcyjna (nieetatowa) praca nauczyciela przynosi bardzo wiele korzyści edukacyjnych, którego beneficjentami są uczniowie.

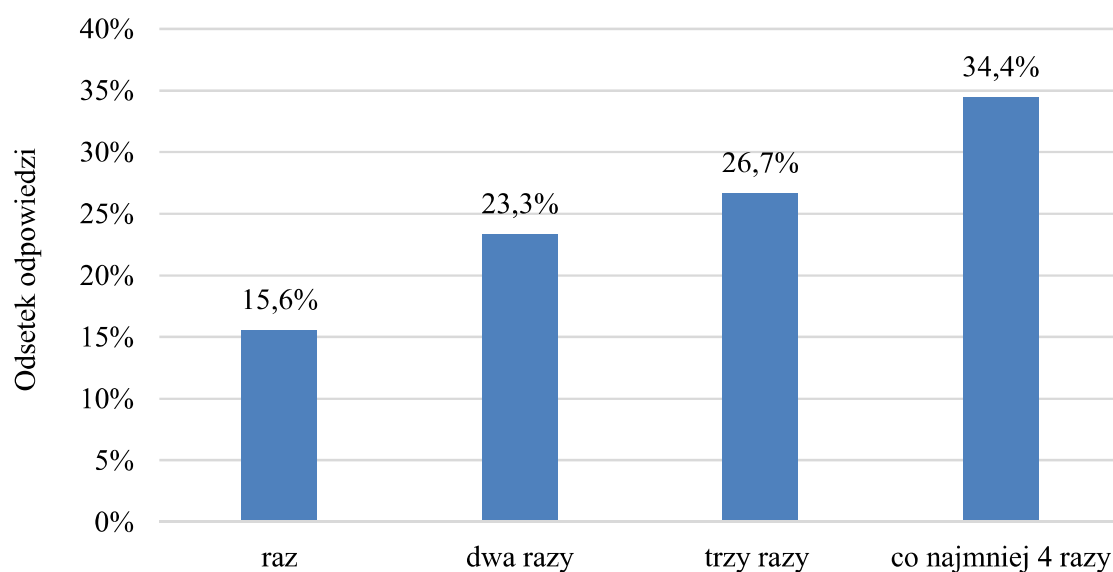
Jako inne wskazania (18,0%) badani podawali, iż zajęcia organizowane przez szkołę są prowadzone w nieodpowiednich dla dzieci godzinach. Przyczyną zaistniałej sytuacji jest fakt, iż w badanej szkole podstawowej – z uwagi na zbyt dużą liczebność klas (13 oddziałów, w tym 7 oddziałów nauczania początkowego), a małą ilość sal lekcyjnych, dla klas 1–3 – prowadzony jest system różnych godzin rozpoczynania zajęć lekcyjnych, noszący znamiona zmienowości. Zatem „pierwsza zmiana” realizacji zajęć obowiązkowych, np. dla kl. 3 a i 3 c, rozpoczyna się o 8 rano i kończy ok. 12.30, a druga zmiana, dla kl. 3 b, rozpoczyna się o godz. 10.45 i kończy o 15.20. Godziny zajęć pozalekcyjnych organizowanych przez szkołę są godzinami stałymi i niestety z uwagi na wprowadzoną „zmienowość” realizacji obowiązkowych zajęć lekcyjnych wykluczają pełne uczestnictwo wszystkich chętnych dzieci z różnych czy nawet równoległych klas nauczania początkowego.

W przeprowadzonych badaniach poproszono rodziców o określenie, ile razy łącznie w ciągu tygodnia ich dziecko uczestniczy w zajęciach dodatkowych pozalekcyjnych zarówno płatnych, jak i niepłatnych. Wyniki udzielonych odpowiedzi przedstawia wykres 2.

Uzyskane dane wskazują, że zajęcia pozalekcyjne znacząco wypełniają czas wolny dzieci, gdyż uczestniczą one najczęściej kilka razy w ciągu tygodnia w zorganizowanych zajęciach. Najwięcej wskazań dotyczyło uczestnictwa w co najmniej czterech (34,4%), najmniejszy odsetek stanowią zajęcia odbywające się tylko raz w tygodniu (15,6%). Weryfikując obciążenie dodatkowymi zajęciami

²⁰ S. Turowski, *O pożytkach z działalności pozalekcyjnej*, „Oświata i Wychowanie” 1989, nr 2, s. 28–30.

pozalekcyjnymi wypełniającymi tygodniowy plan dnia dziecka, poproszono badanych rodziców o określenie, ile czasu łącznie tygodniowo dziecko poświęca na sam udział w zajęciach (nie uwzględniono tutaj czasu dojazdu i powrotu do domu). Dla porównania postanowiono zbadać również czas, jaki respondenci poświęcają w ciągu tygodnia na wspólną zabawę z dzieckiem oraz pomoc w odrabianiu lekcji. Zestawione dane ilustruje tabela nr 2.

Wykres 2. Częstotliwość uczestnictwa dzieci w zajęciach pozalekcyjnych w ciągu tygodnia

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Zestawienie porównawcze badanych form spędzania czasu wolnego dziecka.

Czas uczestnictwa w godzinach	Formy spędzania czasu wolnego dziecka w ciągu tygodnia					
	Zajęcia dodatkowe (szkolne i pozaszkolne)		Wspólna zabawa dziecka z rodzicami		Pomoc rodziców w odrabianiu zadań domowych	
	Ilość	[%]	Ilość	[%]	Ilość	[%]
do 1	6	6,7%	21	20,6%	14	13,7%
od 1–2	22	24,4%	34	33,3%	21	20,6%
od 2–3	30	33,3%	25	24,5%	30	29,4%
3 i więcej	32	35,6%	22	21,6%	37	36,3%

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane wyniki wydają się zaskakujące. Wskazują one na duże obciążenie dzieci zajęciami dodatkowymi wypełniającymi ich czas wolny w ciągu tygodnia, gdyż największa liczba respondentów zadeklarowała, że ich dziecko uczestniczy w co najmniej 3 godzinach zajęć (35,6 %). Najmniejsza ilość wskazań dotyczyła najniższego obciążenia zajęciami – do 1 godziny (6,7%). Podobnie najniższy odsetek dotyczył również wspólnego spędzania czasu w formie zabawy rodzica

z dzieckiem – do 1 godziny w ciągu tygodnia (21,6%) oraz pomocy rodziców w odrabianiu zadań domowych (13,7%).

Edukacja wczesnoszkolna obejmuje obecnie trzy pierwsze z ośmiu²¹ lat obowiązkowej nauki w szkole podstawowej. Przejście z przedszkola do szkoły podstawowej jest okresem trudnym fizycznie i emocjonalnie nie tylko dla dziecka, ale również dla rodziców stojących w obliczu nowych obowiązków szkolnych. Na tym etapie swego życia dzieci szczególnie wymagają wsparcia i pomocy od swych rodziców, choćby w umiejętnym wypełnianiu nowych obowiązków, co potwierdza największy odsetek wskazań respondentów dotyczący co najmniej 3 godzin czasu poświęconego przez rodziców na pomoc w odrabianiu zadań domowych w ciągu tygodnia (36,3%). Uzyskane wyniki wskazują jednocześnie na zjawisko deficytu spędzania wspólnego czasu rodzica/rodziców z dzieckiem w formie zabawy, gdyż w ciągu tygodnia tylko 21,6% respondentów udaje się wygospodarować co najmniej trzy godziny na tę formę spędzania czasu razem. Jedną z przyczyn tego zjawiska może być fakt zbyt dużego „obciążenia” dziecka, a tym samym i jego rodziców, różnorodnymi formami zajęć dodatkowych, w których ono uczestniczy, i związanymi z tym obowiązkami wypełniającymi czas wolny młodego człowieka, a tym samym jego opiekunów. Rodzice, chcąc zapewnić swemu wychowankowi mnogość bodźców stymulujących według mediów jego rozwój i umożliwiających jak najlepszy start na przyszłość, starają się sprostać wyzwaniom nowoczesnego trendu „kultury instant”, zapominając, że ich dziecko w pierwszej kolejności w tym wieku potrzebuje wspólnego aktywnego spędzania czasu i zainteresowania, jakie może zapewnić mu tylko rodzic. Dlatego tak istotne z punktu prawidłowego rozwoju dziecka i rodziny wydaje się tutaj zachowanie równowagi w doborze ilości oraz jakości zajęć dodatkowych pozalekcyjnych, gdyż – jak słusznie zauważa Super – „rodzina może dać dziecku do rozporządzenia ogromne bogactwa lub też, przeciwnie, może go ich pozbawić”²².

Analizując kolejne pytanie dotyczące sposobu wyboru zajęć pozalekcyjnych dostrzegamy, jak bardzo aktywnie i odpowiedzialnie badani rodzice starają się wspierać swe dzieci w rozwijaniu i odkrywaniu własnych zainteresowań, co potwierdza wysoki odsetek wskazań wspólnego podejmowania decyzji przez dziecko i rodzica/rodziców odnośnie do wyboru zajęć, który wynosi 56,4%. M. Gałaś pisze, że „wybieranie powinno być wolne z alternatywy i po rozważeniu konsekwencji każdej z możliwości”²³. Dostrzegalny jest również fakt, iż rodzice pozwalają swym dzieciom na samodzielne dokonywanie wyboru rodzaju zajęć (33,3% wskazań), na które będą uczęszczać. Tylko 2,6% respondentów wskazało na ich samodzielny wybór rodzaju zajęć bez konsultacji z dzieckiem, a 7,7% wy-

²¹ Od roku szkolnego 2017/2018 w Polsce obowiązkowy etap edukacji w szkole podstawowej wynosi 8 lat i zastępuje dotychczasowy okres 9 lat, co jest efektem likwidacji szkół gimnazjalnych.

²² D.E. Super, dz. cyt., s. 205.

²³ M. Gałaś, *Klasyfikacja wartości w edukacji kulturalnej*, [w:] *Pedagogika kultury a edukacja kulturalna*, red. J. Gajda, Lublin – Dęblin 1996, s. 156.

brało jako inne uzasadnienie konieczność uczestnictwa w zajęciach rehabilitacyjnych lub korekcyjno-kompensacyjnych ich dziecka, co wiązało się z problemem zdrowotnym dotyczącym wad postawy. Zdaniem F. Kulpińskiego „prawidłowo wykorzystany czas wolny, stosowanie zasady dobrowolności w wyborze rodzaju aktywności kulturalnej podnoszą walory procesu opiekuńczo-wychowawczego”²⁴.

Przeprowadzone badania potwierdzają również spostrzeżenia A. Matczak, że „zainteresowania dzieci w młodszym wieku szkolnym często ulegają zmianom, co jest jak najbardziej charakterystyczne i typowe w tym wieku, ponieważ stałości nabierają dopiero w miarę dorastania”²⁵. Nie oznacza to, że wszystkie rodzaje podjętych przez dziecko zainteresowań na etapie edukacji wczesnoszkolnej muszą ulec zmianie. Decydującą rolę odgrywa tutaj aktywność poznawcza dziecka oraz wsparcie rodziców, ponieważ „to rodzice mogą chwalić sukcesy dziecka, jeśli są zasłużone, dopomagać w rozumieniu niepowodzeń, rozwijać rodzące się zainteresowania i ułatwić rozumienie, dokąd mogą one zaprowadzić”²⁶. Tylko 40% badanych rodziców wskazało, że zajęcia, w których obecnie uczestniczy ich dziecko, to zajęcia pierwszego wyboru, dla 34,3% są to drugie z kolei, dla 20,0% są już trzecimi, dla 5,7% zaś są czwartymi i więcej zajęciami z wyboru.

Dzięki zajęciom pozalekcyjnym następuje nie tylko rozwój pasji dziecka, ale odbywa się jednocześnie proces wychowania aktywnego i twórczego ku wartościom takim, jak np. sumienność, odpowiedzialność, szacunek dla grupy zespołu, samodyscyplina, przyjaźń i odwaga. Zdaniem I. Koźmińskiej²⁷ nauczenie dziecka wartości jest najważniejszym zadaniem wychowawczym dla rodziców i wychowawców. Mocny system wartości moralnych i umiejętność kierowania się nim w życiu to najważniejszy kapitał, w jaki powinniśmy wyposażyć dziecko. Z uwagi na fakt, iż jako jedną z najprostszych metod wspierania dziecka w harmonijnym rozwoju przez rodziców i jednocześnie procesem wychowania go ku wartościom jest czytanie, postanowiono zbadać częstotliwość tego procesu – co w pełni ilustruje wykres 3.

Analizując uzyskane dane, zauważamy, że największy odsetek wśród badanych rodziców stanowi czytanie książek dziecku kilka razy w tygodniu (42,4%), jednakże nie jest to wynik w pełni zadowalający, gdyż na codzienne czytanie wskazuje tylko co szósty badany (16,7%). Z kolei nieco większy odsetek stanowią rodzice czytający swym dzieciom tylko w weekendy (17,6%). Niepokojący jest wysoki procent wskazań osób (12,1%), które nie czytają wcale, wskazując, że nie mają na to czasu. Z kolei 7,8% respondentów informuje, że tylko raz w tygodniu czyta książkę swemu dziecku. Wspomniana już I. Koźmińska²⁸ stwier-

²⁴ F. Kulpiński, *Pomiar efektywności opieki (analiza teoretyczna)*, [w:] *Metodologiczne problemy pedagogiki opiekuńczej*, red. Z. Dąbrowski, G. Gajewska, Zielona Góra 1995, s. 95.

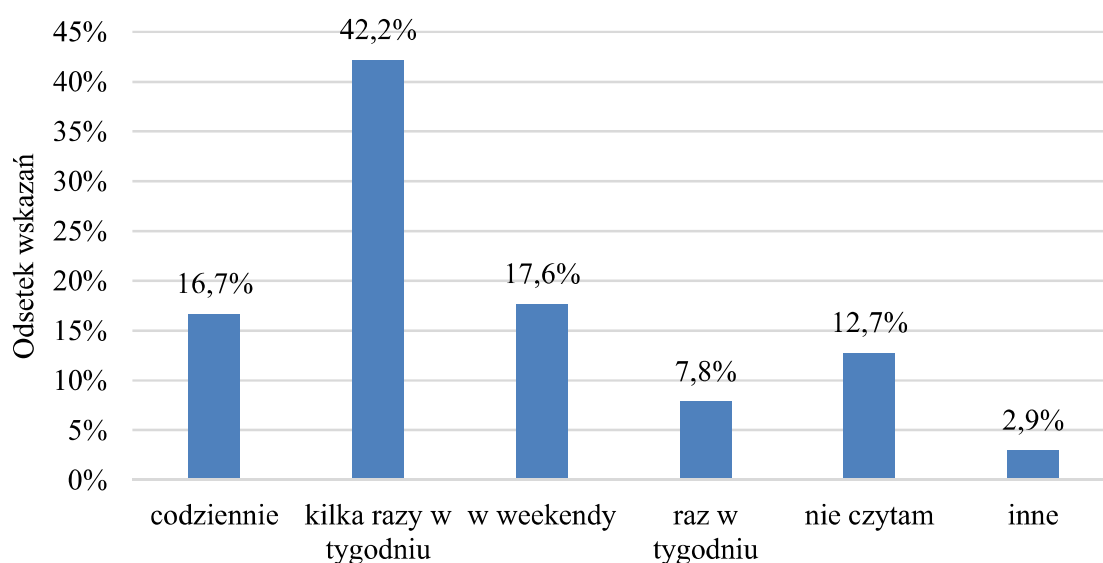
²⁵ A. Matczak, *Zarys psychologii rozwoju*, Warszawa 2003, s. 207.

²⁶ D.E. Super, dz. cyt., s. 205.

²⁷ I. Koźmińska, E. Olszewska, *Z dzieckiem w świat wartości*, Warszawa 2014, s. 46–47.

²⁸ Tamże, s. 202.

dza, że czytanie uczy myślenia i dostrzegania konsekwencji, przynosi wiedzę i dobre wzorce zachowań, rozwija pamięć i wyobraźnię, wprowadza dziecko w świat zagadnień duchowych i moralnych, buduje naszą więź z dzieckiem, wzmacnia jego poczucie własnej wartości. Za pomocą odpowiedniego doboru książek „meblujemy dziecku głowę”, czyli modelujemy i porządkujemy system poznawanych przez niego wartości.

Wykres 3. Częstotliwość czytania książek przez rodziców dzieciom

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie i wnioski

Rozwój zdolności i talentów dziecka nie wynika tylko z jego wrodzonych predyspozycji. Pewne indywidualne uwarunkowania są jedynie potencjałem, z którym dziecko przychodzi na świat, i błędem byłoby zakładać, że ujawnią się one i rozkwitną, bez względu na okoliczności i warunki środowiska²⁹. I tutaj właśnie największą rolę odgrywa środowiska rodzinne, w którym dziecko wzrasta i rozwija się. Podsumowując uzyskane wyniki badań, należy stwierdzić, iż niewątpliwie rodzice odgrywają istotną rolę w aktywnym odkrywaniu i rozwijaniu zainteresowań dziecka. Jest to możliwe dzięki właściwemu przez nich wspieraniu i motywowaniu ukierunkowanej aktywności poznawczej dziecka poprzez zajęcia dodatkowe, wspólne spędzanie czasu w formie zabawy, czytania książki lub pomocy w odrabianiu prac domowych. Jednakże aktywne i pełne wspieranie roz-

²⁹ M. Żyła, *Jak mądrze wspierać zainteresowania, zdolności i talenty dziecka?*, „Życie Szkoły” 2014, nr 11.

woju zainteresowań i talentu młodego człowieka możliwe jest przy jednoczesnym czynnym udziale i współpracy środowiska rodzinnego oraz szkolnego, poprzez właściwe wypełnienie i ubogacenie czasu wolnego dziecka dodatkowymi zajęciami pozalekcyjnymi.

Na podstawie uzyskanych wyników badań stwierdzono, że większym zainteresowaniem i atrakcyjnością wśród dzieci badanych respondentów cieszą się zajęcia pozalekcyjne płatne, prowadzone przez placówki pozaszkolne. Uczęszcza na nie ponad $\frac{2}{3}$ uczniów klas 1–3 (67,6%), najczęściej zaś wybieraną formą są zajęcia sportowe (73,9% wskazań). Dużym zainteresowaniem wśród zajęć płatnych pozaszkolnych cieszy się również nauka języka obcego oraz zajęcia taneczne i muzyczne (26,1%). Mniejszym zainteresowaniem cieszą się zajęcia dodatkowe prowadzone przez szkołę (46%). Wynika to nie tylko z mniejszej ich atrakcyjności prowadzenia, ale również ich ograniczonej dostępności i przede wszystkim uboższej oferty szkoły dla klienta, jakim jest na obecnym rynku zajęć dodatkowych uczeń-dziecko. Potwierdza to brak w ofercie badanej szkoły zajęć z języka obcego oraz muzycznych. W tym obszarze szkoła musi poprawić efektywność swych działań, jeśli chce cieszyć się większym uznaniem w swym środowisku lokalnym.

Należy podkreślić, iż analiza powyższych badań przeprowadzona została w odniesieniu do dwóch elementów postaw rodzica: afektywnego i behawioralnego. Interpretując element afektywny jako odczucia i celowość uczestnictwa dziecka w zajęciach dodatkowych płatnych, 54% badanych rodziców wskazało, iż przede wszystkim sprawiają one dziecku przyjemność. Z kolei element behawioralny dotyczył przyjmowania przez rodziców aktywnych postaw i form wspierających rozwój dziecka poprzez wspólne z dzieckiem czytanie książek, zabawę, pomoc w odrabianiu zajęć lekcyjnych i w wyborze przez dziecko zajęć dodatkowych. Uzyskane badania wskazują, że zajęcia dodatkowe znacząco wypełniają czas wolny dziecka, gdyż 37,8% respondentów podało, że obejmują one co najmniej cztery godziny w ciągu tygodnia. Drugim bardzo ważnym obciążeniem dla młodego człowieka i jego rodziców jest czas poświęcony na odrabianie lekcji. Te obciążenia stają się prawdopodobną przyczyną zjawiska deficytu wspólnego spędzania czasu przez rodzica i dziecko w formie zabawy. Niepokojący jest również niski odsetek codziennego czytania przez rodziców książek dzieciom (18,2% wskazań), a z kolei co ósmy badany (12,1%) nie czyta wcale swym dzieciom z uwagi na brak czasu.

Reasumując należy stwierdzić, iż ważne jest aktywne wspieranie i motywowanie przez rodziców swoich dzieci w rozwoju ich zdolności, talentów i zainteresowań. Obecnie obserwujemy zdecydowanie większe zainteresowanie zarówno wśród dzieci, jak i ich rodziców dodatkowymi płatnymi zajęciami edukacyjnymi lub ogólnorozwojowymi jako jedną z form efektywnego rozwoju dziecka. Jednakże przed rodzicami stoi bardzo ważne wyzwanie, aby potrafili umiejętnie zachować równowagę i nie koncentrowali się wyłącznie na zaspoka-

janiu potrzeb poznawczych swego dziecka, zaniedbując jednocześnie potrzeby emocjonalno-społeczne. Nie należy również zapominać o tym, iż każdemu dziecku potrzebny jest czas na jego swobodną, dowolną i samodzielną zabawę kreowaną indywidualnie lub z rówieśnikami zgodnie z jego możliwościami i potrzebami psychofizycznymi. Jeśli my –rodzice nadamy kolejnym godzinom dziecięcego dnia sztywną ramę, pozbawimy dzieci czasu na odpoczynek, swobodną zabawę i budowanie bliskich relacji z bliskimi. Pozbawimy też właściwego poznania siebie i swych potrzeb. Dzieci w tym wieku szczególnie potrzebują uwagi i czasu spędzonego z najbliższymi w dobrej atmosferze, gdyż dzięki temu mogą efektywnie zregenerować siły, zredukować napięcie układu nerwowego po całym dniu obowiązkowych zajęć i zmaganiań, co w przyszłości może przynieść większe efekty dla dziecka niż udział w wielogodzinnych zajęciach dodatkowych.

Bibliografia

- CBOS, *Raport „Wydatki rodziców na edukację dzieci w roku szkolnym 2016/2017”*, Warszawa 2016.
- Czajkowski S., *Pozaszkolna praca opiekuńczo-wychowawcza*, Wydawnictwo Związkowe CZRR, Warszawa 1970.
- Gałaś M., *Klasyfikacja wartości w edukacji kulturalnej*, [w:] *Pedagogika kultury a edukacja kulturalna*, red. J. Gajda, Wydawnictwo UMCS, Lublin-Dęblin 1996.
- Grabałowska M., *Czas wolny uczniów klas młodszych a środowisko rodzinne*, „Edukacja elementarna w teorii i praktyce” 2007, nr 3.
- Gurycka A., *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, WSiP, Warszawa 1989.
- Kantor W., Kulak P., *Rozwijanie zainteresowań dzieci w wieku 3-5 lat w rodzinie i przedszkolu*, [w:] *Rozwijanie zainteresowań i uzdolnień dzieci, młodzieży oraz osób dorosłych w wymiarze teoretyczno-praktycznym*, red. W. Kudyba, B. Lisowska, I. Bugajska-Bigos, Wyd. Naukowe PWSZ, Nowy Sącz 2015.
- Koźmińska I., Olszewska E., *Z dzieckiem w świat wartości*, Świat Książki, Warszawa 2014.
- Kulpiński F., *Pomiar efektywności opieki*, [w:] *Metodologiczne problemy pedagogiki opiekuńczej*, red. Z. Dąbrowski, G. Gajewska, Wyd. WSP, Zielona Góra 1995.
- Matczak A., *Zarys psychologii rozwoju*, Żak, Warszawa 2003.
- Nikitenko D., *Zainteresowania dzieci w młodszym wieku szkolnym na przykładzie wybranych szkół gminnych*, „Studia Pedagogiczne” 2014, t. 23.
- Smith M. B., *The Personal Setting of Public Opinions*, [za:] Nowak S., *Teorie postaw*, PWN, Warszawa 1973.
- Strelau J., Doliński D., *Psychologia*, t. 1, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008.

- Super D. E., *Psychologia zainteresowań*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1972.
- Turowski S., *O pożytkach z działalności pozalekcyjnej*, „Oświata i Wychowanie” 1989, nr 35.
- Węgrzynowicz J., *Zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1971,
- Żyła M., *Jak mądrze wspierać zainteresowania, zdolności i talenty dziecka?*, „Życie Szkoły” 2014, nr 11.

The development of interests and the supporting role of the parent at the early childhood education stage

Summary

Currently, we live in *instant culture* reality depicting quick and immediate changes, in the era of continuous creation and manifestation of people succeeding in sport, music, dance or acting. An effective measure to ensure the child's success in the future is an intensive satisfaction of his/her cognitive needs through the child's participation in extra-curricular activities fulfilling his/her free time. On the educational market we are currently observing an intense increase in parents and children's interest in additional, paid, classes enabling their comprehensive development. The aim of the presented article is an attempt to assess the phenomenon of 1–3-grades children's participation in extra-curricular activities in the context of development of their interests, taking into account their parents' supportive attitudes. Diagnosis and analysis of the research were carried out in relation to two elements of the affective and behavioral parents' attitudes.

Keywords: interests development, extra-curricular activities, parent's supporting attitude, early school education.